

ЩОДО ОКРЕМИХ ВИДІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Шинкарьов Юрій Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент

*завідувач кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету*

імені Семена Кузнеця

e-mail: yurand_shin@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1173-7975>

Призначення покарання є одним із найважливіших етапів на шляху досягнення правосуддя. Саме тому законодавець у структурі чинного Кримінального кодексу України передбачив низку норм, покликаних урегулювати цю надскладну діяльність. Ці норми виступають імперативом для досягнення цілей поставлених перед покаранням і мають виконуватися беззастережно і неухильно. Вони об'єднані у чинному Кримінальному кодексі України у розділі XI «Призначення покарання», у якому ключовою нормою виступає стаття 65 «Загальні засади призначення покарання». Незважаючи на достатньо конкретну назву статті, власне легальне визначення загальних засад призначення покарання відсутнє, у законі спостерігається виключно їх перелік. Натомість, у літературі представлено декілька їх визначень, які здебільшого відрізняються своїм обсягом, але за змістом концептуальна різниця у них – відсутня. Так, в літературі загальні засади призначення покарання пропонують розуміти як: «передбачену в кримінальному законі систему загальних правил, що ґрунтуються на принципах призначення покарання і є обов'язковими для суду в кожному конкретному випадку призначення покарання винному у вчиненні злочину для досягнення мети покарання» [1, с.45] або «систему встановлених законом (ст. 65 КК) і обов'язкових для суду взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою вихідних вимог (відправних правил), із яких має виходити суд, визначаючи умови, підстави, порядок та межі призначення покарання і якими він повинен керуватися, обираючи певний вид та конкр. міру покарання за кожним крим. провадженням і щодо кожної особи, якій покарання призначається»[2, с. 216].

Саме визначення такого роду дають ученим підстави виділити ознаки загальних засад призначення покарання: 1. Визначеність загальних засад у законі про кримінальну відповідальність; 2. Загальний характер; 3. Обов'язковість для застосування; 4. Урахування даних правил судом у своїй сукупності; 5. Реалізація у даних засадах принципів призначення покарання; 6. Спрямованість засад на реалізацію принципів призначення покарання. [1, с. 46–56].

Аналіз положень ст. 65 КК України, теоретико-правових ознак загальних засад призначення покарання та використання правил формальної логіки, дозволяє говорити про існування поряд із загальними засадами призначення покарання – засад спеціальних. На даний момент значна кількість учених у своїх наукових працях обстоюють позицію щодо необхідності їх виокремлення та конкретизації. Слід зазначити, що їх правовий аналіз є певним чином ускладненим, оскільки спеціальні засади призначення покарання не об'єднані у єдиній правовій нормі, а «розлиті» у законі і містяться у нормах, що регулюють інші правові інститути. Тому і визначення спеціальних засад призначення покарання, і їх ознаки і перелік мають високий рівень дискусивності.

Серед визначень спеціальних засад призначення покарання пропонуються наступні: «спеціальними засадами призначення покарання слід розуміти передбачені в кримінальному законі правила призначення покарання, обов'язкові для індивідуалізації покарання винному з урахуванням специфіки вчиненого злочину або особливостей суб'єкта злочину» [1, с. 191] або: «нормативно визначені, обов'язкові для суду правила, які регулюють призначення покарання щодо окремих кримінально-правових інститутів і застосовуються лише у визначених кримінальним законом ситуаціях (випадках), з урахуванням специфіки суб'єкта злочину та особливостей злочинного діяння, спрямовані на доповнення й розвиток загальних засад призначення покарання, з метою повної реалізації принципу індивідуалізації призначеного покарання» [3, с. 155]

А у якості їх ознак пропонується розуміти: те, що вони підлягають застосуванню не у кожному випадку, доповнюють та розвивають загальні засади призначення покарання, застосовуються у сукупності із ними, покликані забезпечити індивідуалізацію покарання [4, с. 122]. Інші автори пропонують більш широкий перелік їх ознак: «1) вони являють собою правила призначення покарання; 2) їх зміст визначається з урахуванням

особливостей певних кримінально-правових інститутів, що виражають специфіку вчиненого злочину або особливості суб'єкта злочину; 3) вони застосовуються в сукупності з загальними засадами призначення покарання; 4) застосовуються тільки у суворо визначених законом випадках» [1, с. 190, 191].

Як вказувалося вище, щодо переліку спеціальних засад призначення покарання – також відсутня єдина стала позиція. Кількість теоретико-виокремлених спеціальних засад має значну розбіжність. Так, Полтавець В. В. у якості спеціальних засад призначення покарання пропонує розуміти: 1) правила призначення покарання за незакінчений злочин і злочин, вчинений у співучасті; 2) правила призначення покарання за сукупністю злочинів; 3) правила призначення покарання за сукупністю вироків; 4) правила призначення покарання неповнолітнім. [1, с. 187]. Дудоров О. О. до спеціальних засад відносить правила: призначення покарання особі, визнаній обмежено осудною (ч. 2 ст. 20 КК); призначення покарання особі, яка вчинила злочин під час виконання спеціального завдання з попередження або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 3 ст. 43 КК); призначення покарання особі, яка вчинила незакінчений злочин або злочин у співучасті (ст. 68 КК); призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69–1 КК); призначення покарання за сукупністю злочинів і сукупністю вироків (ст.ст. 70, 71 КК); призначення покарання неповнолітньому (ст. 103 КК) [4, с. 122]. Ворона В. С. виділяє такі їх види: «1) призначення покарання особі, визнаній обмежено осудною (ч. 2 ст. 20 КК); 2) призначення покарання особі, яка вчинила злочин під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 3 ст. 43 КК); 3) призначення покарання за незакінчений злочин (ч. 1, 2, 3 ст. 68 КК); 4) призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті (ч. 4 ст. 68 КК); 5) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); 6) призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69–1); 7) призначення покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК); 8) призначення покарання за сукупністю вироків (ст. 71 КК); 9) призначення покарання неповнолітньому

(ст. 103 КК); 10) призначення покарання, узгодженого сторонами угоди (ч. 5 ст. 65 КК)» [5, с. 132].

Як можна побачити, в цілому перелік спеціальних засад збігається. Але особливу увагу викликають деякі з них.

Так, чи необхідно вважати спеціальною засадою призначення покарання затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості і чи можна вважати спеціальною засадою призначення покарання – правила його призначення за правопорушення, вчинене у співучасті.

Як вважається кожне правило призначення покарання щодо можливості його сприйняття як спеціальної засади повинно виходити з його відповідності ознакам спеціальних засад призначення покарання. І якщо вказані правила відповідають більшості наведених вище ознак, то відкритим залишається питання – чи доповнюють вони засади і спеціальні і чи впливає їх наявність на вид та розмір покарання, що призначається особі? Видається, що на обидва питання відповіді негативні. При призначенні покарання за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті, суд враховує характер та ступінь участі кожного із співучасників у вчиненні кримінального правопорушення. Така вимога повністю відповідає положенням загальних засад призначення покарання і не встановлює окремих, додаткових правил які б імперативно впливали на визначення виду та розміру покарання. Так само і при затвердженні угоди – суд фактично позбавлений дискреції і фактично легалізує покарання, яке визначено угодою, і це важко сприймати навіть у якості якихось правил призначення покарання, оскільки правила призначення покарання повинен застосовувати суд, а в даному випадку мова йде виключно про призначення покарання вже узгодженого сторонами угоди.

Але, в будь якому випадку, це питання потребує подальшого обговорення і теоретико-правового обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за :кримінальним законодавством України: Монографія. Луганськ: РВВ ПАВС, 2005. 240 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2009/POLTABEC_2005.pdf.
2. Тютюгін В. І. Загальні засади призначення покарання. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право. Харків, 2017.

с. 216–218. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4e80e162-1754-4b54-b1b0-cd82cd2ec752/content>.

3. Ворона В. С. Поняття спеціальних засад призначення покарання. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. №3. С. 162–165.
4. Дудоров О. Спеціальні засади призначення покарання. Слово Національної школи суддів України. 2012. №1. С. 121–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2012_1_15.
5. Ворона В. С. Щодо питання про види спеціальних засад призначення покарання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2016. Вип.24. с. 128–133.